

ДУМІТРУ РАДУ ПОПЕСКУ

ПАРАСОЛЬКА ВІД СОНЦЯ

Малюнок О. Петрової

— Оце наш новий корівник, — відчинив двері товариш Мурешан. — Заходьте, будь ласка.

Я майже забув про нього й про те, чого я сюди приїхав. Усе ж таки, щоб його не образити, я переступив поріг і, зробивши кілька кроків, звернувся до нього?

— А де ж корови?

— В таборі. Тут лишилося тільки сім корів, які недавно отелились.

Мурешан тримається надто ввічливо й офіційно, а мені не подобаються такі люди. Власне, я приїхав, щоб зустрітися з головою. По-знайомився я з ним десять років тому, коли кооператив ще тільки організовувався. Тоді я написав про нього репортаж і тепер хотів знову написати, змалювати шлях, що його за цей час пройшли Беніке й кооператив. Кооператив став мільйонером, і його разом з головою ставили за приклад іншим. Але оскільки Беніке зараз навчався в партійній школі, написати репортаж я не міг, або ж мені треба було б повернутись сюди за кілька тижнів, що було малоймовірно.

Товариша, який водив мене зараз по господарству, я зустрів у правлінні. Він відрекомендувався й міцно потиснув мені руку:

— Мурешан!

По дорозі до корівника я не дуже-то прислухався до його слів. Ішов дощ, а Мурешан як на те не поспі-

шав, пояснюючи мені різні дрібниці. Йому здавалось, що я вперше приїхав у село. Звичайно, він помилявся. Сюди в Кумпана я приїздив десять років тому і пробув тут цілих три дні. Крім Беніке, в моїй пам'яті зберігся спогад ще про одну цікаву людину. Принаймні так мені тоді здавалось. Я стояв поряд з Беніке біля магазину, коли вперше почув ім'я Йона Ріжкове. Кілька чоловіків пригостали під навісом червоним вином і співали. Раптом один із них спитав:

— Гей ти, а де ж Йон Ріжкове?

— Біля небіжчика, — відповів йому хриплий од вина голос.

— Хіба він йому родич?

— Еге ж.

— А який же він йому родич?

— Та чоловік його дружини!

Усі зареготали. Сміявся й Беніке. Сміявся і я, сам не розуміючи чому. Я спитав Беніке, що означають ці слова, і він мені одповів:

— Йон Ріжкове жив з дружиною небіжчика. Тобто живе вже майже рік і хоче з нею одружитися.

— Вона вродлива?

— Нема на що дивитись. Худа, як тріска, і чорна-чорна, як та галка.

— Коли людині подобається... Кохання... — я хотів сказати щось ефектне, та Беніке перепинив мене:

— Яке там кохання! Він візьме її, бо в неї велике хазяйство. А небіжчик давно хворів, і Ріжкове знав, що той незабаром помре. Прибрати до рук господарство — ось чого він прагне. Ох і тип же цей Йон Ріжкове! Цілком негативний персонаж.

Я тоді сміявся не з Йона, а з Беніке. Я не міг собі уявити, звідки йому відомо про негативні персонажі, коли це належить до мови наших талановитих критиків. Але тут здвонив похоронний дзвін, і я перестав сміятись, хоч я й зовсім не побожний. Вмерла ж людина, і я перестав сміятись тому, що в неї могло бути цікаве життя, що вона могла бути доброю. Перестав сміятись тому, що вже не зможу з ним познайомитися. Перестав сміятись, бо Беніке почав мені розповідати:

— Небіжчик був бідняк. Служив із самого малечку і лишився слугою, коли й виріс! Потім пристав до тітки оцієї галки, старої, багатой жінки. Невдовзі дружина померла, і він став хазяїном. Тоді йому закортіло молодой, і він узяв племінницю. Вона була молоденька й дуже зрадлива, ставши господинею в багатому домі. Але багатство псує людину. Зіпсує воно і Йона Ріжкове.

— Тут ми тримаємо телят цього року, — сказав Мурешан, відчиняючи двері. — Їх у нас шістдесят двоє, і всі—власного заводу.

Ми годуємо їх молоком, з якого зібрано вершки.

— Чому? — спитав я його з цікавістю.

— Телятам потрібен зараз альбумін, але гріх було б дати їм зараз незбиране молоко. Хоч ми й збираємо вершки, альбумін лишається в молоці, отож...

— Так, — промовив я, здивований його обізнаністю і все ж таки беззбройний: я ж приїхав сюди не для того, щоб писати про тваринництво. Моя мета був Беніке. Я хотів написати про нього великий нарис. У мене й на думці не було вдаватися в подорожби господарства, і якщо ж ходив скрізь у супроводі товариша Мурешана, то тільки щоб не образити чоловіка і щоб люди не думали, ніби мене цікавлять лише голі цифри, а не їх конкретна праця.

— Тут стоїть наша найкраща корова Марина, — провадив далі Мурешан і показав мені на чорну металеву табличку, на якій білою фарбою було написано ім'я корови-рекордистки.

На інших табличках було написано: «Телі», «Урсула», «Мія», «Гопкінс», «Бєбі». Я не міг стримати посмішки.

— Як ви додумались дати їм такі імена?

— Їхній хрещений батько Топорішке... Усі ці імена він узяв з газети «Спортул популар». Топорішке — нападаючий у кооперативній команді і передплатує цю газету. Він узяв імена, які рідко зустрічаються в нас у селі, щоб не образити жінок, як він каже.

— Цікаво!

— Так, але чудернацькі імена тільки збивали нас із пантелику. Я запропонував назвати всіх теличок, що народились в одному році, на одну якусь певну букву. Ми склали навіть перспективний план. Він у мене в зошиті. Це нам полегшує працю. Наприклад, 1958 року ми назвали всіх теличок іменами, що починались на «А»: «Анна», «Аннета», «Анка», «Аліна» тощо. 1959 року — «Бєрта», «Буклукаша», «Бомбоніта», «Бамбіна» і так далі. «Дойна», «Доріна», «Діана», «Дана», «Диявола», «Дуца», «Дріна». На букву «М» я приготував цілий зошит: «Марінелла», «Маргіола», «Марієтта», «Мироносиця». Таким чином, ми одразу знаємо рік, коли кожна з них народилася.

— І Топорішке не бере вже імена зі «Спортула»?

— Бере, але записує їх у зошит на відповідну літеру.

— Скільки йому років?

— Дев'ятнадцять. А його братові, Топорішке другому, вісімнадцять.

— Тобто як — Топорішке другому?

— Так вони називають себе у футбольній команді. Топорішке перший, Топорішке другий, Топорішке третій. Їх шестеро братів, і всі грають у футбол, але тільки чоти-

ри грають у команді нашого кооперативу. Топорішке старший, тобто перший, дав їм оці номери. Теж із «Спортул популар». Він першокласний нападаючий. Довго був на курсах зоотехніків і там навчився грати у футбол. Я теж був, але не навчився. Бо я вже не молодий. Топорішке другий також два роки був на сільськогосподарських курсах... Колектив послав їх учитися. Треба вирощувати молоді кадри. Я їх рекомендував... Тут із ними ціла історія...

— Яка історія? — зацікавився я.

— Я б вам розповів... Але ви нічого не пишеть. Це давня історія, а людям не подобається, щоб їм весь час нагадували про те, що було колись... Та хіба я сам був кращий? Люди не хочуть згадувати про минуле. Що й казати, були дурниками, справжніми дурниками... Ми були темні люди... Звідки нам було знати, як ми житимемо далі? Хіба ми могли це собі уявити? Ні. Хіба я сам якийсь уночі не відлупцював голову Беніке?

— Так, але що з Топорішке?

— Ви тільки не пишеть про це, будь ласка. Люди образяться. Мені й самому це б не сподобалось. Ех, скільки ми пережили! Багато доброго приніс новий лад людям. Коли б не він, так і лишилися б ми нещасними бідолахами...

Я вже й не пробував його перепиняти, це було марно. Мурешан хотів мені щось розповісти, але вважав за потрібне зробити якийсь вступ, мовляв, щоб мені було зрозуміліше. Він говорив красномовно, і трохи абстрактно, проте від щирого серця. Я не люблю, коли людина вдається в абстрактність. Історія Топорішке цікавила мене куди більше.

Мурешан ніби вгадав мої думки й спинився. Він пильно подивився на мене, і мені стало соромно: людина хотіла вилити мені свою душу, а я стежив за горобцями. Мій погляд блукав по полю, і я в думці перелічував усі криниці, що потрапляли мені на око. Разом із сільськими колодязями їх було двадцять вісім, і всі з журавлями. Мабуть, через те село й називалось Кумпана¹. Цей пейзаж був неймовірно гарний. Численні журавлі весь час опускались і підіймались, і здаля не можна було здогадатись, де саме ці криниці, бо цямрин на віддалі не було видно. Виднілися самі журавлі.

Мурешан здогадувався про мої думки й дивився на мене своїми блакитними очима. Його погляд ніби пронизував мене наскрізь. Але він на мене не ображався. Я бачив, що він посміхається.

— Еге ж, — провадив він далі, — давні

історії не дуже цікаві... Гепер люди певні, що кооператив — це наша мати. Ніхто зараз не вагається. Ну, так було і з цим Топорішке... У нас було міцне господарство, майже все село було колективізоване. Мати Топорішке була вдова, чоловік її загинув на фронті, і вона стала трошки не той... Її нічого не цікавило, вона почала пиячити... не дбала про дітей, які ходили обдерті, нещасні. Не працювала, поле її лежало облогом... Пила, байдикувала, сварилася з усіма. І люди не схотіли прийняти її в кооператив. Навіщо їм мати клопіт з ледащицею, п'яничкою, причинною? Я подивився на дітей: брудні, здичавілі, ховаються від людей за тинном... І згадав про своє життя. Я довго думав про цих бідолах. І почав боротьбу спочатку сам. Потім до мене приєднались інші. Я вимагав, щоб жінку прийняли до кооперативу, щоб нагодували її, навіть коли вона спочатку й не захоче працювати. Жінка була з нашого села, і діти були наші. Дати їй спочатку трохи легшу роботу. Коли вона не дбає за своїх дітей, то кооператив має за них потурбуватись. Ми повинні повернути їх суспільству, сказав я, хоча дехто посміхнувся, почувши мої слова. Бо, коли ми їх не повернемо, за кілька років люди запитають нас: «А де ці люди жили, в якому селі? В якому світі? За якого ладу? Чому вони бояться людей? Чому такі злі? Чому не такі, як усі?» Наш обов'язок поставити їх між людей. Жінка — вдовиця, її зігнув тягар долі. Коли був живий її чоловік Василь, вона й краплини не брала в рота. Війна зруйнувала її життя. Чому і її не поставити на ноги? «Людей треба повертати суспільству», — якось прочитав я в газеті. «Вони повинні бути щасливі». І я запропонував, щоб кооператив послав братів Топорішке в різні школи, щоб вони навчилися грамоти, щоб у нашому господарстві були люди освічені... І ось зараз вони грають навіть у футбол...

Я записав собі в блокноті: «Брати Топорішке». Вирішив написати й про них, можливо, навіть у нарисі про Беніке. «А де ж зараз Йон Ріжкове? — подумав я. — Невже поїхав із села? Що з ним могло трапитись?» Спитати про нього в Мурешана я вважав незручним, тим паче, що, за словами Мурешана, він не любив згадувати минуле. Це означало, що він воліє розповісти більше про сьогоднішній день, про їхню працю і досягнення. А мені було дуже цікаво довідатись, як склалося життя в Йона.

Я побачив його того ж дня після похорону. Неголений, під правою пахвою він затис дубця, а в лівій руці тримав маленьку рожеву дамську парасольку. Я колись сфотографував його здаля, і це фото зараз було в мене. Я навмисно прихопив його з собою,

¹ Журавель (рум.)

щоб показати Беніке. В Ріжкове були дуже лихі очі.

— Він багатий? — спитав я тоді Беніке.

— Його батько пас череду... Збирав плоди з ріжкового дерева й живився ними... Тв дикий щавель. Йона він теж вигодував ріжками. Тому люди й прозвали пастуха Ріжкове...

Йон пихато стояв посеред шляху під розкритою парасолькою, щоб його не пекло сонце. Парасолька мала кістяну ручку в формі собачої голівки.

— Звідки в нього ця парасолька? — спитав я Беніке.

— Із палацу боярині. Узав, коли ми ділили її добро. Вона втекла до Бухареста. Боялась селянського повстання, як у 1907 році... Тоді підпалили панську садибу. Йонового діда розстріляли під час екзекуції.

Отже, бояриня втекла, і Йон Ріжкове ввійшов у боярський дім, сів на диван і закував панську цигарку... Гуляв по садибі, де хотів, але нічого, крім парасольки, не взяв. Сподобалась йому, і він її взяв. І відтоді не розлучається з нею ні взимку, ні влітку. Коли йде дощ, він розкриває її, коли падає сніг, він теж ховається під парасольку, і сніг лягає на неї товстим шаром. А він стоїть посеред шляху й посміхається.

— А навіщо він носить дубця?

— Щоб не кусали собаки, каже він. Але він сам забіяка. Убгав собі в голову, що ми живемо в старі часи: в кого товщий дубець, той і хазяїн. Адже так, Йоне?

— Що таке? — грубо озвався Йон Ріжкове.

— В кого товщий дубець, той і хазяїн? — перепитав його Беніке.

— А йдіть ви...

Незважаючи на свій відразливий вигляд, неголене обличчя, він усе ж таки був вродливий, високий, гарної будови. Я дивився на нього й був певен, що він зміг би підняти на своїй спині цілого воза.

— Стоїш у затінку, Йоне, під парасолькою?

— Стою.

— Ну і як, гарно?

— Гарно.

— Було порожнє місце під парасолькою, і ти захопив його?..

— Та йди ти... Що хочу, те й роблю. Тепер настав наш час. Час бідняків. Що захочу, те й роблю.

— Хочеш забагатіти? Гараздувати?

— А чому б ні?

— Але чийми коштами? Чужими? Бо з багатством завше так: одні його набувають, хтось інший користується...

— Не мели дурниць, Беніке! Боярів ми прогнали, отже, тепер наш час!

— Еге ж, ти стоїш у затінку й нічого не

робиш. Під парасолькою і з дубцем під пахвою. Тебе ніщо не цікавить. Нехай інші надсаджуються задля тебе. Ти візьмеш цю галку...

— Слухай-но, Беніке, я тобі ребра полічу...

— Стій, стій під парасолькою, нехай інші на тебе працюють. Нехай інші заради тебе смажаться на сонці!

— Хто розумний, той розумний, Беніке! А я таки розумний!

— А чому ж ти досі не був розумний? Чому, поки не прийшли комуністи, пас череду й цілував руку боярині?

— Та годі вже про це, — засміявся Йон. — Бачу, ти таки хочеш, щоб я тобі ребра полічив.

— Раніш бояриня ходила під парасолькою, тепер ти хочеш стояти...

— Слухай-но, Беніке. Ти гадаєш, що коли ми в школі сиділи з тобою на одній лаві, то я не можу надавати тобі стусанів? Зроблю з тебе віника й замету тобою шлях. Ви будуйте собі господарство, а я подбаю про себе сам.

І Йон Ріжкове попрямував до будинку небіжчика, гордо тримаючи над головою рожеву парасольку, щоб люди бачили його й щоб не пекло сонце.

— Негативний тип, — посміхнувся Беніке. — Тиждень тому він вибив мені шибки у вікнах, а чотири дні тому підпалив мою скирту. Я його не впіймав, бо в нього пташина хода. Його навіть собаки не чують. Він тхне коровами, бо весь час пас череду. Він спритний, як вугор. То він є, то його нема. Так він заповзає і в ліжка до жінок. Не встигне якась озирнутись, як він уже коло неї... Він не дурний, ні... Тільки й того, що негативна й темна людина. Хоче забагатіти. Чорт би забрав оту парасольку!

— Тут у нас свині, — провадив тим часом Мурешан. — Ми розводимо чистопородних йоркширів для приплоду... Потім віддаємо їх іншим господарствам. Ми схрещуємо йоркширів з ландрасами. Це свині з довгим тулубом, мають на два ребра більше, ніж інші породи.

— Але я ще не бачив биків, — зауважив я, згадуючи, що ми вийшли з корівників і я не помітив жодного бугая.

— Ми запровадили штучне запліднення, — відповів Мурешан. — Це дає кооперативові велику економію.

— Так, але для цього вам потрібні спеціалісти, інакше можуть статись неприємні речі.

— У Топорішке чудове око. Він одразу помічає, яка корова ввійшла в охоту. В нього око навіть краще за моє.

— Ви дуже зросли, — сказав я, оглянувши нові будівлі. — Десять років тому тут

було порожнє поле. Я пам'ятаю, що тоді у вас не було нічого: ні грузовиків, ні лазні, ні клубу, анічогісінько.

— Що ж ви хочете: цей спадок нам лишили бояри. — засміявся Мурешан.

І ця його посмішка одразу якось наблизила мене до нього. Мені стало шкода, що я раніш не помітив цієї посмішки і вважав Мурешана нецікавою людиною. Щоб ближче з ним познайомитись, я попросив дозволу прийти до нього додому, щоб побачити, як живе колективіст. А насправді мене цікавило зовсім інше. Хотілося ще поговорити з ним, поговорити відверто. Я розумів, що спочатку був трохи офіційним, як журналіст, і тепер шкодував. Я поклявся, що більш ніколи не буду тільки журналістом і цікавитимусь не самими цифрами, не ходитиму серед людей зі своїми власними думками. Мені треба знати, про що вони думають, це головне.

Ми проходили повз криницю з журавлем, і мені захотілось напитися. Мурешан спинив мене:

— Вода тут недобра...

— Чому?

— Коли хтось приходить до тебе в гості, негоже дати йому спершу води... Такий у нас звичай.

Ми зайшли на його подвір'я. Праворуч була криниця з журавлем. Тут кожен мав у дворі свою криницю. Назустріч нам вийшла повненька жінка з великими чорними очима й важкими руськими косами.

— Моя дружина! — промовив Мурешан і познайомив мене з нею.

— Заходьте, будь ласка, — привітно усміхнулась до нас жінка.

Ми обійшли кімнати. Я був зачарований. Мурешан наклав на веранді стіл й приніс три стільці.

— В домі душно, — сказав він.

Раптом, глянувши в сад, я помітив над погребом, серед батогів і мотузків, що висіли на гвіздку, вицвілу, подерту парасольку. Я стрепенувся, підійшов до неї й побачив кістяну ручку в вигляді собачої голови.

— Звідки у вас стільки батогів? — спитав я Мурешана, аби він не помітив, що насправді я дивлюся на парасольку.

— Мій батько пас череду, — відповів Мурешан. — Це все його. Я їх зберігаю. Він був бідняк, улітку живився ріжками, і люди називали його не на ім'я, — мабуть, забули, як він справді звався, — а кликали Ріжкове.

Білий журавель над криницею в дворі непорушно застиг. На його верхівці сидів горобець. Дощ давно вже вщух. Я мимохіть доторкнувся до фотокартки в кишені, зробленої десять років тому. Мурешан трохи посівів, але очі в нього й досі були ясні. І він чомусь зовсім не був схожий на Йона Ріжкове. Я все ж таки не втримався і спитав:

— А це що?

— Парасолька від сонця.

— Він узяв її в боярині, — втрутилась жінка, ставлячи на стіл пляшку вина. — Це ціла історія, — додала вона, всміхаючись.

Мурешан подав мені склянку і змінив тему розмови.

— Я не люблю згадувати того, що було... — сказав він.

Ми розмовляли про врожай. Жінка залишила нас самих. Я раз по раз глипав на вицвілу парасольку. Над вечір прийшов Топорішке — Мурешана кликали в корівник.

— Захворіла корова, не їсть і вся тремтить, — сказав він. Ми пішли втрьох.

Червоне сонце сідало за пруг.

*З румунської переклали
Й. ФЕЛЬДШТЕЙН та О. СЛОВЕНКО*